کتێبی "کردها و کردستان"

سرهنگ ستاد عیسی پژمان؛ "کردها وکردستان"؛ انتشارات ژن؛ پاریس ١٣٧١ [١٩٩٢]؛ جلد ٣ و ٤.

من ئەم کتێبەی "عیسا پژمان" م پێشتر خوێندبووەوە و دەمزانی مامۆستای نەمر هەژار سەبارەت بە نووسەرەکەی گوتبووی "گەورەترین جاشی مێژووی کوردە". بەڵام دوای بڵاو بوونەوەی کتێبی "در دامگه حادثه"- کە وتووێژی "عیرفان قانعی فەرد" ە لەگەڵ پژمانی هاوبیر و هاوڕێبازی خۆی، بە باشم زانی پێش خوێندنەوەی در دامگه حادثه، جارێکی دیکە کتێبەکەی پژمان بخوێنمەوە. ئەوەی لێرەدا دەیبینن، ئاکامی ئەو پێداچوونەوە تازەیەیە لە کتێبی "کردها وکردستان" ی عیسا پژمان.

کتێبەکە، چوار بەرگە و بە فارسی نووسراوە. بەگوێرەی ڕووبەرگی کتێبەکە، بەرگی یەکەم مێژووی کۆن و جوغرافیای کوردستانە، بەرگی دووهەم لایەنی کۆمەڵایەتی و ئابووری کوردستانی گرتۆتەوە بە

هەندێک زانیاریی کۆن و دەیان جار دووپات کراوەی سەرچاوە فارسییەکانەوە. بەرگی سێهەم و چوارەم هەردوکیان لە مەسەلەی سیاسەتی کوردستاندان و من لێرەدا چاوێک بەو دووبەرگە ی سێ و چوارەدا دەخشێنم.

پژمان وەک "سەرۆکی تاقمی ئیتیلاعاتی ساواکی ئێران لە عیراق"، سێ ساڵ لەو وڵاتە ژیاوە. ئەوساڵانە، هاوکات بووە لەگەڵ کۆدیتای عەبدولکەریم قاسم و نزیکایەتی سیاسەتەکەی لە یەکیەتی سۆڤیەت، کە دژایەتی ڕۆژئاوا و ئیسرائیل و ئێرانی لەگەڵ حکوومەتەکەی بەشوێندا هات. پژمان لەو برگە مێژوویيەدا لە بەغدا بووە و بەگوێرەی بیرەوەرییەکانی، لە مەسەلەی نزیک بوونەوەی ساواک و بە گشتی، حکوومەتی ئێران لە کوردی باشووردا دەورێکی زۆری بینیوە. لە ڕاستیدا پژمان ئەسپی ترۆوای ساواک و ئێران بووە بۆ فەتحی قەڵای شۆڕشی ئەیلوول. پژمان لەکاری خزمەت بە سیاسەتی ئێران و خەیانەت بە کورددا بە ڕادەیەک سەرکەوتووبووە، کە ڕاستەخۆ کەوتۆتە پەیوەندی گرتن لەگەڵ شا و ئەگەر قسەکانی درۆ نەبن، چەند جار ڕاپۆرتی بارودۆخی کوردستان و عیراقی ڕاستەوخۆ بە شا ڕاگەیاندووە و فەرمان و ڕێنومایی لێ وەرگرتووە.

پژمان ئێرانیچییەکی کەم وێنەیە و هەموو خولیا و ئاواتەکانی بریتین لە گەڕانەوەی "عظمت" ی ڕابردووی ئێرانی مەزن واتە بەسترانەوەی سەرلەنوێی بەشە دابڕاوەکانی خاکی هەخامەنیشی و ساسانی ... بە کلکی ئێرانی ئەمڕۆوە! هەر لەو پەیوەندییەشدا ئەو کوردەی خۆشدەوێت کە بیەوێت لە هەموو پارچەکانی کوردستانەوە بێتە ژێر ئاڵای "ئێرانی دایک"!

ئەو هەستە شەخسییە لەو برگە مێژوویيەدا تێکەڵاو دەبێت لەگەڵ ئەرک و بەرپرسیایەتی ئیداری و ڕێکخراوەیی و لە ئەنجامدا نۆکەرێک و جاشێکی لێ دروست دەبێت کە هیچ ئەرکێک ناناسێت جگە لە خزمەتی ساواکی شا و خەیانەت بە شۆڕشی کورد. بەداخەوە هەندێک ڕووناکبیر و نووسەری کورد هەواڵ و ڕاگەیاندنەکانی پژمانیان کردۆتە سەرچاوەی نووسینەکانی خۆیان و لەو ڕێگەیەوە بۆچوونی چەوت و دژە کوردی ئەو جاشە خۆفرۆشەیان هێناوەتە ناو سیاسەتی کوردەوە، خوا خێریان نەنووسێت!

ئەوەی خوارەوە هەڵبژاردەیەک لەو لاپەڕانەی کتێبەکەی پژمانە، کە تێیدا باسی چوونی خۆی بۆ عیراق و پەیوەندیگرتنی لەگەڵ گەورەپیاوانی کورد دەکات لەپێناو هەڵخەڵەتاندن و هەڵخلاندنیان بەرەو ڕاپەڕین دژ بە عەبدولکەریم قاسمێک کە ئیسرائیل و شا و ڕۆژئاواییەکان بە دۆستی سۆڤیەت و دوژمنی خۆیان دەزانی:

"مانگی جۆزەردانی ١٣٣٨ (١٩٥٩) چوومە مەئمووریيەتی عیراق... وردە وردە پەیوەندم لەگەڵ سەران و گەورەپیاوانی کورد لە وەزیر و وەکیلەوە تا سەرەک عەشیرە و خان و بەگ و بەگزادە و حزبی و ناحزبی بەست... لەوانەی وا پەیوەندم پێوەکردن، مەحموود بابان وەزیر و وەکیلی ڕژێمی پێشوو بوو کە لە بەیرووت چاوم پێی کەوت ودۆستایەتیمان قایم و قایمتر بوو و گەیشتە هاوکارییەکی شەرەفمەندانە... سەرتیپ فوئاد عارف خەڵکی سلێمانی و کەسایەتییەکی گرنگی سوپای عیراقی بوو. لەگەڵ ئەویشدا دۆستایەتیم پێک هێنا و زۆرجار دەچوومە ماڵی... من لەگەڵ زوربەی بەرپرسانی پارتی دیموکراتی کوردستا ن وەک جەلال تاڵەبانی و عیسی زەبیحی[1] و ئەوانیتردا ناسیاویم پەیدا کردبوو و پێش مەئمووریيەتی عیراقم یەکترمان دەناسی و لە نییەتی یەکتر ئاگادار بووین...." (لل. ٩٢ تا ١١٢)

---

[1] مامۆستا عەبدولڕەحمان زەبیحی ماوەیەک لە باشووری کوردستان بە ناوی خوازراوەی عیساوە دەژیا

پاشان پژمان باس لە دوو تەرحی جیاوازی ساواک دەکات بۆ کەڵک وەرگرتن لە کورد و شیعەی عیراق دژ بە قاسم و پەیوەندی گرتنیان لەگەڵ "دژی شۆڕش" ی عیراقی ودەنووسێت کە لە ئەنجامدا بڕیاری ساواک هاتە سەر ئەوەی کە هاوکاری کردنی کوردی باکووری عیراق ببێتە تەوەری سەرەکی کارەکان [دژ بە حکوومەتی قاسم]:

"... عومەر دەبابە و عەلی عەسکەری- دووکەس لە خەڵکانی هەڵبژاردە و "ئازاد مەرد" ی حزبی لە پارتی دیموکرات بە گوێرەی عەمەلیاتێکی گەلێک هەستیارانە و بە دزی هەموو ڕێکخراوە ئینتیزامی و ئینتیلاعاتیەکانەوە هاتنە تاران... تەرتیباتی هاوکاری، پەیوەندیگرتن، ناردنی یارمەتی و چەک و تەقەمەنی و جل وبەرگ و.... درا ... مەلا مستەفا بە هیچ شێوەیەک باوەڕی بە کاری ڕێکخراوەیی و حزبی نەبوو... شەڕێکی تەواو لە نێوان ڕاپەڕیوانی باکووری عیراق و سوپای عیراقی درێژەی کێشا.. جەلال تاڵەبانی یەک لە "دوستداران" ی ئێران زەمین و "علاقمندان" میللەتی مەزنی ئێرانە." (لل. ١١٢ تا ١١٦)

پژمان هەر لێرەوە دژایەتی خۆی لەگەڵ بارزانی دەست پێدەکات و بە شان و باڵی دەفتەری سیاسیدا هەڵدەڵێت و ئەو هەڵوێست گرتنە تا لاپەڕەی کۆتایی کتێبەکەی درێژە دەکێشێت هەڵوێستێک کە بە توندوتیژییەکی زیاترەوە لە نووسین و وتووێژەکانی عیرفان قانعی فەردیشدا دەردەکەوێت. ئەوە یەک لەو خاڵانەیە کە دەبێ لێی بکۆڵرێتەوە و بزانرێت ئەو دوو جاشە گەورەیەی ساواک و ساوامای ئێران بۆچی لایەنیان بە نیسبەت دەفتەری سیاسییەوە وەها نەرم و دۆستانە و گەرم و گوڕە، لە کاتێکدا بارزانی ئەودەم و مەسعود بارزانی ئێستا بە توندی دەخەنە بەر هێرش؟ ئایا دەیانەوێت کەلەبەری نێوان ئەو دوو باڵە سەرەکییەی شۆڕشی کورد لە باشوورگەورە بکەنەوە و کەڵکی لێ وەربگرن؟ ئایا ڕێبەرانی کورد بەو ئامانجە گڵاوەی دوژمنان دەزانن؟ ئەگەر دەزانن بۆچی ئەودەمیش و ئێستاش دەرەتان دەدەنە ئەو دوو جاشە ناسراوە بە خەرج و پیتاکی ئەوان کتێب بنووسن و بە چەندەها زمان بڵاوی بکەنەوە؟ بۆچی دەبێت دەرگای ماڵ و ئۆفیس بۆیان کراوە بێت، یەکەمیان لە بارەگای شۆڕش و ئەویتریان لە ناوچەی سەوزی بەغدا و کاخی سەرەک کۆماردا تەراتێن بکەن؟ ئەوە جێگەی داخە کە ڕێزدار مام جەلال تەنانەت لە گێرانەوەی بیرەوەرییەکانی خۆی لە ٣٧ ەمینساڵیادی دامەزرانی یەکیەتی نیشتمانیشدا (ساڵی ٢٠١٢) ئاماژە بە پژمان دەکات (بڕوانە ئەم ڤیدیۆیەی یووتیووب):

http://youtu.be/uKMunu4LTIo

هەرچۆنێک بێت، مەسەلەی پژمان بەم دوو لاپەڕەیە تەواو نابێت، و من لێرە بەدواوە دەچمە سەر بابەتی سەرەکی پەیوەندیدار بەم وتارانە، واتە باسی ناوچەی بۆکان لە کتێبەکەدا:

لە کتێبی "کردها و کردستان" ی پژماندا ئەو بابەتانەی وا بۆکان و ناوچەکە بگرنەوە، زۆر نین. لێرەدا دەست نیشانی چەند خاڵێک دەکەم کە لە خوێندنەوەی لاپەڕەکانی کتێبەکەدا تووشیان هاتووم. بەشی هەرەزۆری بابەتەکانیش ئەوانەن کە پژمان لە کتێبی بیرەوەریی خەڵکانی هەمەچەشنە بە فارسی و بە دەگمەنیش کتێبی کوردی کۆپی کردوون. زۆرێک لە هەواڵە ڕاگوێزراوەکان شێوێندراون و گۆڕاون و بەگشتی ناتەواو و کەمتر جێگەی بڕوان:

بەرگی سێهەم

- "مەحموودخانی کانی سانان" لە لایەن دایکەوە باپیرەگەورەی منە. (ل. ٢٢٥)

- لاپەڕە ٢٣٣ تا ٢٤٣ هەڵبژاردەی وتارێکە کە نەمر عەلی گەلاوێژ لە ژمارە ١٠ ی گۆڤاری "دنیا" ی حزبی توودەی ئێران (مانگی دەی ١٩٧٨/١٣٥٦) دا سەبارەت بە ئێرانی دوای ڕەزاشا و حکوومەتی میللی کوردستان و ئازەربایجانی ساڵی ١٣٢٤ ی نووسیوە. پژمان لێرەدا، عەلی گەلاوێژ بە کاک عەلی ناودەبات!

- لە لاپەڕە ٢٤٣ و ٢٤٤ دا ژیننامەیەکی کورتی عەلی گەلاوێژ نووسراوە بە بێ ئەوەی سەرچاوەکەی ڕابگەیێنرێت. نووسەر دەڵێ *"عەلی گەلاوێژ خەڵکی مەهاباد و وێژەری ڕادیۆی تەورێز (بەشی کوردی) بووە... لە نێوان ساڵانی ١٣٤٠ تا ١٣٥٠ دا بە هاوکاریی حەسەن قزڵجی و عبدالرحمن قاسملوو بڵاوەی "کوردستان" ی بڵاو کردۆتەوە، ئەندامی حزبی توودە بووە بەڵام لە فیرقەی دیموکراتی کوردستانیشدا هەڵسووڕاو بووە... بۆتە ئەندامی ئەسڵیی کومیتەی ناوەندی حزبی توودە و لە ئەنجامدا، کۆماری ئیسلامی لەگەڵ ڕێبەرانی دیکەی حزب گرتوویەتی و ئیعدامی کردووە."* (لل ٢٤٣ و ٢٤٤)

- لە ڕاگوێزراوی بەشێک لە بیرەوەرییەکانی "نصرت الله جهانشاه لوی افشار" یشدا کە لاپەڕە ٢٤٤ تا ٢٥٤ ی کتێبەکەی وەخۆگرتووە، جهانشاه لو، کە خۆی دیاردەیەکی سەمەرە و پەشیمان بووی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان و حزبی توودەیە، دەڵێ عەلی گەلاوێژ لە هاتنی بارزانییەکان بۆ سۆڤیەتدا بە جل وبەرگی ئەفسەری ڕووسەوە شەو ورۆژ لەگەڵ بارزانییەکان دەژیا و ئەوانیش کە نەیاندەزانی کوردە، لەلای ئەو هەموو قسەیەکیان لەگەڵ یەکتر دەکرد، ئەویش هەموو هەواڵەکانی ئەوانی بە شێوەی ڕۆژانە دەگەیاندە ڕێکخراوەی ئاسایشی ڕووس کە دەبێ نیازی لە کا گ ب بێت.

- لە لاپەڕە ٢٦٥ یشدا بە بێ ڕاگەیاندنی سەرچاوە، هەندێک هەواڵی سەبارەت بە سەفەری دوو هەمی ڕێبەرانی کورد بۆ باکۆ لە کتێبەکەی ئیگلتن کۆپی کراوە (بڕوانە بەشی ٢٧٧ ی ئەم وتارانە)، کە لەوێدا باسی قاسم ئاغای موهتەدی لە سەفەری باکۆدا دێتە گۆڕێ.

- لە لاپەڕە ٢٦٦ بەدواوە، بەشێکی بەرچاو لە نامیلکەی 'حەمید ڕەزا جەلائی پوور' ی کۆپی کردوە[2]. جەلائی پوور هەمان فەرمانداری مەهاباد و قاتڵی ٥٦ کوڕەلاوی مەهابادییە، کە لەو نامیلکەیەدا کۆماری کوردستان و پێشەوا و ڕێبەرانی دیکەی کورد لە ڕوانگەی خۆیەوە دەناسێنێت و لە "یادداشتەکانی عومەرئاغای عەلیار" سەبارەت بە هەردوو سەفەری ڕێبەرانی کورد بۆ باکۆ دەدوێت. ئەو دەڵێ نوسخەی دەستنووسی ئەو یادداشتانە لە کتێبخانەی ئوستانداریی کوردستان لە شاری سنە ڕاگیراون. (لل ٢٧١ تا ٢٧٢)

- لاپەڕە ٢٨٣ تا کۆتایی بەرگی سێهەم ڕاگوێزراوی بیرەوەرییەکانی ابوالحسن تفرشیان بە ناوی "قیام افسران خراسان" ە (بڕوانە بەشی ٧٢ ی ئەم وتارانە) و لەوێشدا ئاماژەیەک بە "توانەوەی گوردانی ئەرتەشی ئێران لە بۆکان" کراوە.

<u>بەرگی چوارەم</u>

- لاپەڕە ٢٦ تا ٣١ ڕاگوێزراوی وتارێکی عەلی گەلاوێژە کە لە ساڵی ١٣٦٠ (١٩٨١) لە کتێبی "اسناد و دیدگاهها" ی حزبی توودەی ئێراندا بلاو بۆتەوە و تێیدا ڕووداوەکانی سەردەمی کۆماری کوردستان شی کراونەتەوە.

---

[2] حەمید ڕەزا جەلائی پوور، *قازی محەممەد (کوردستان لە ساڵەکانی ١٩٤١ – ١٩٤٦ دا)*، وەرگێران لە فارسییەوە بۆ کوردی: ئەحمەد ئیبراهیم وەرتی، بنکەی چاپەمەنی تەوەککولی، تاران١٣٨٣ [٢٠٠٤]، ١١٢ لاپەڕە، کوردی

- لە لاپەڕە ٤٣ دا هەواڵێک لە ڕۆژنامەی کوردستان ئۆرگانی حزبی دیموکراتی کوردستانی ئێرانەوە ڕاگوێزراوە بێ ئەوەی ژمارە و ڕێکەوتی دەرچوونی ڕۆژنامەکە ڕابگەیێنرێت. بە گوێرەی هەواڵەکە، ١١ قارەمانەکەی سەقز و هەروەها عەلی بەگی شێرزاد لە بۆکان، ڕۆژی ١٣٢٥/١٢/٢٦ واتە چوار ڕۆژ پێش نەورۆز ئیعدام کراون. پژمان لە جیاتی عەلی بەگی شێرزاد دەنووسێت قهرمان شیرزادە فیض الله بیگی. هەرچۆنێک بێت ڕاگەیاندنی ڕاشکاوی ئەو ڕۆژە وەک ڕۆژی ئیعدامەکانی سەقز بۆ من گەلێک گرنگە بەڵام نازانم ئەو هەواڵەش وەک پاشماوەی قسەکانی پژمان درۆیە یان نا؟ (بڕوانە بەشی ٢٥٤ ی ئەم وتارانە).

- نووسەر لە لاپەڕە ٤٧ و ٤٨ دا ئاماژەیەک بە ڕاپەڕینی وەرزێرانی بۆکان لە ساڵی ١٣٣٢ دەکات بەڵام لەوێشدا وەک شوێنەکانی تر ووردبینی و دیقەتی نییە. ئەوە هەواڵەکەیە:

"لە ماوەی هەر ئەو ساڵەدا [١٣٣٢]، وەرزێر و گوندییەکانی ناوچەی بۆکان بەهۆی حزبی دیموکراتی کوردستانەوە دژ بە دارەدەستانی سەرمایەداران و خاوەن زەوی و هەروەها ژاندارمەکانی ناوچە، ڕێبەری و ڕێنومایی کران!" سەبارەت بەو هەواڵەی پژمان دەبێ بڵێم یەکەم، وەرزێر و ڕەشایی گوندەکان دژ بە ئاغاکان ڕاپەڕیبوون نەک سەرمایەدار و دارەدەستەکانیان! دووهەم، حزبی دیموکراتی کوردستان هاودەنگی لەگەڵیان هەبوو بەڵام ڕێبەر و ڕێنومایکاریان نەبوو! سێهەم، ڕاپەڕینەکە دژ بە ژاندارم نەبوو، بەڵام لە درێژەی کاردا ژاندارمری لایەنی ئاغاکانی گرت و ڕووبەڕووی ڕاپەڕیوەکان بووەوە. چوارەم، هەر ڕستەکە ناتەوواوە و ئەگەر کەسێک بە ووردی بیخوێنێتەوە تێدەگات کە هیچ واتایەکی نییە!

- "لە ساڵانی ١٣٤٠ تا ١٣٥٠ دا حزبی توودە لە چیکوسلۆڤاکی بڵاوەی "کوردستان" ی بە دەستی عبدالرحمن قاسملوو، عەلی گەلاوێژ و حەسەنی قزڵجی بڵاو کردەوە." (ل. ٢٣٤)